

Οι αρχές της ελευθεριακής εκπαίδευσης και η σημερινή της αναγκαιότητα

«Όσο πιο πειθήνια τα δοχεία αφήνονται να γεμιστούν από το δάσκαλο, τόσο καλύτεροι μαθητές είναι. Όσο πιο καλά τα γεμίζει, τόσο καλύτερος δάσκαλος είναι.»
Πάολο Φρέιρε, Η εκπαίδευση υποφέρει από την αρρώστια της αφήγησης

Βόλος, Νοέμβρης 2019
Ελευθεριακή Λέσχη Βόλου

«...Οι κυβερνήτες έλεγχαν πάντα την εκπαίδευση του λαού..., γνωρίζοντας καλύτερα απ' όλους τους υπόλοιπους ότι η εξουσία τους βασίζεται σχεδόν ολοκληρωτικά στο σχολείο και έτσι επιμένουν να διατηρούν το μονοπώλιό τους σε αυτό». Για τον Φερρέρ το σχολείο ήταν «όργανο της εξουσίας στα χέρια της κυρίαρχης τάξης. Η κυβέρνηση χρησιμοποιεί τα σχολεία για να παράγει πιστούς σ' αυτήν πολίτες, η Εκκλησία για να παράγει πιστούς ενορίτες, οι βιομήχανοι για να παράγουν υπάκουους εργάτες». Η ελευθερία στην παιδεία σημαίνει ελευθερία από την εξουσία των δασκάλων, από την Εκκλησία και το κράτος. «Κάτω από τις σημερινές συνθήκες», έγραφε ο Φερρέρ, «ο δάσκαλος είναι απλώς όργανο της αστικής τάξης, εκπαιδεύοντας ανθρώπους να υπακούουν, να πιστεύουν και να σκέφτονται ανάλογα με τα κοινωνικά δόγματα που μας κυβερνούν. Σαν το στρατό και την αστυνομία, ο δάσκαλος επιβάλλει, βιάζει και χρησιμοποιεί βία. Ο πραγματικός παιδαγωγός είναι ο άνθρωπος εκείνος που δεν επιβάλλει τις ιδέες και τα δημιουργήματα του μυαλού του στο παιδί, αλλά αυτός που προωθεί τις ενέργειες του παιδιού. Αντιδρώντας στην παράδοση του στρατού που κάνει μαθήματα γυμναστικής στους εκπαιδευόμενους, με ένα συνδυασμό επανάληψης και τιμωρίας, που καταστρέφει τη φαντασία και αναχαιτίζει τη φυσική ανάπτυξη του κόσμου, η παιδεία πρέπει να είναι μια αυθόρμητη και δημιουργική πράξη».

Γιατί τα παραπάνω, που ειπώθηκαν ένα αιώνα πριν, παραμένουν επίκαιρα στο σήμερα;

Από την αρχή της λειτουργίας του κράτους, η εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους βασικούς του μηχανισμούς. Στο σχολείο τα παιδιά μαθαίνουν να υπακούν, να πειθαρχούν σε ένα μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης χρήσιμο για την ικανοποίηση των αναγκών κράτους και κεφαλαίου. Τα παιδιά εκπαιδεύονται να είναι παραγωγικά, πειθήνια, ανταγωνιστικά, χαρακτηριστικά που «χρειάζεται» ένα άτομο, προκειμένου να πληροί τις προϋποθέσεις και τα πρότυπα ενός «σωστού» εργαζόμενου, πολίτη, στρατιώτη. Στην σημερινή εκπαίδευση η βαρύτητα δεν δίνεται στην ολική ανάπτυξη του ανθρώπου αλλά στην προετοιμασία για την «σωστή» λειτουργία του ατόμου μέσα στο κοινωνικό μοντέλο που έχει θεσπίσει η κυριαρχία. Το σημερινό κυρίαρχο μοντέλο εκπαίδευσης έχει τεκμηριωθεί πάνω

σε θεωρίες διάφορων αναπτυξιακών ψυχολόγων, που ορίζουν ποιος είναι ο «σωστός» τρόπος ώστε ένα παιδί να μάθει να συμπεριφέρεται «σωστά», να αναπτύσσει τις γνωστικές του ικανότητες και να είναι αποδοτικό. Σε αυτό το μοντέλο βασικό εργαλείο είναι η ανταμοιβή και η τιμωρία. Η ανταμοιβή μέσω επαίνων, βαθμολόγησης, επιβράβευσης δίνει «κίνητρα» στα παιδιά να συνεχίζουν τη «σωστή» συμπεριφορά και απόδοση στη διαδικασία μάθησης, ενώ η τιμωρία – σε όποια της μορφή – τους δίνει το αντικίνητρο να παρεκκλίνουν από την κυρίαρχη θεσπισμένη κανονικότητα. Σωστό θεωρείται οτιδήποτε αναπαράγει τα κυρίαρχα πρότυπα. Πρόκειται για πρότυπα που αναπαράγουν τις σχέσεις εξουσίας και την υποταγή σε αυτές, πατριαρχικά μοντέλα δόμησης της υπάρχουσας κοινωνίας όπου τα αγόρια «οφείλουν» να συμπεριφέρονται «αντρικά» ενώ τα κορίτσια να υποτάσσονται, τον «σεβασμό» και την υπακοή στους κρατικούς θεσμούς (σχολείο, στρατός, εκκλησία, νόμοι, κυβέρνηση). Μαθαίνοντας να λειτουργεί ένα παιδί βάσει αυτών των προτύπων όταν τελειώσει την υποχρεωτική 14χρονη εκπαίδευση, είναι ένα άτομο έτοιμο να ανταποκριθεί στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, να υπηρετήσει τον εθνοπατριωτισμό υπερασπιζόμενο τα συμφέροντα του κράτους, να δημιουργήσει οικογένεια πάνω στα ίδια πρότυπα, να είναι δηλαδή ένα άτομο που έχει ενσωματώσει και αναπαράγει την κυρίαρχη κανονικότητα.

Οποιοδήποτε άτομο ξεφεύγει, αυτής της κανονικότητας, περιθωριοποιείται, στιγματίζεται, εξαιρείται και όπου υπάρχει η δυνατότητα καταστέλλεται εντός του κοινωνικού σώματος. Ήδη στα χρόνια του σχολείου θεωρείται παρέκκλιση η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, του αυθορμητισμού, της φαντασίας, της δημιουργικότητας, της κριτικής σκέψης, της διαφοροποίησης, της σεξουαλικότητας που ξεφεύγει από τα πατριαρχικά στερεότυπα κ.α. Αυτές οι παρεκκλίσεις τιμωρούνται και καταστέλλονται.

Από νωρίς το παιδί πειθαρχεί στον ολοκληρωτισμό της θρησκείας, της πατριαρχίας, της οικογένειας, του πατριωτισμού, του εθνικισμού, του ρατσισμού, στις διακρίσεις, στην προετοιμασία για την ταξική του εκμετάλλευση. Εκπαιδεύεται να εξουσιάζεται και να εξουσιάζει, να αναθέτει τη ζωή του και να την θυσιάζει στην κυριαρχία. Η δημιουργικότητα και η ελεύθερη έκφραση τσακίζονται από νωρίς για

να χωρέσουν στα κατασκευασμένα πρότυπα. Στην ελευθεριακή εκπαίδευση ο άνθρωπος από την πρώτη στιγμή γνωρίζει την ελευθερία να σκέφτεται, να παρατηρεί, να αντιλαμβάνεται, να συνειδητοποιεί και να καταλήγει σε συμπεράσματα, να δημιουργεί και να εκφράζεται. Η αυτοπειθαρχία, η άρνηση των εξετάσεων και της αξιολόγησης – επιβράβευσης – αποδοκιμασίας, η αυτονομία και η ελευθερία του παιδιού, ο σεβασμός των εκπαιδευτικών προς τα παιδιά, διέπουν το πνεύμα της ελευθεριακής εκπαίδευσης. Η αξία της ολικής εκπαίδευσης, με προτεραιότητα στην ελευθερία της συνείδησης και την αναζήτηση της αλήθειας αποτελούν τις θεμελιώδεις αρχές της ελευθεριακής εκπαίδευσης, όπως αυτές εκφράστηκαν και υλοποιήθηκαν στο παρελθόν σε πολλά ελευθεριακά σχολεία, πριν καταπολεμηθούν από τον ολοκληρωτισμό της κυριαρχίας. Η ελευθεριακή εκπαίδευση έρχεται σε άμεση σύγκρουση με τα συμφέροντα κράτους και κεφαλαίου, καθώς ούτε πιστούς πατριώτες δημιουργεί, ούτε πειθήνιους εργάτες, αλλά ελεύθερους ανθρώπους που απειλούν να γκρεμίσουν τα δεσμά της κυριαρχίας, που εξουσιάζει και καταπιέζει τις ζωές μας.

Η αξία και η ανάγκη στο σήμερα της ελευθεριακής εκπαίδευσης προκύπτει ακριβώς επειδή το πέρασμα στην κοινωνική απελευθέρωση από τα δεσμά της κυριαρχίας και της πατριαρχίας, προϋποθέτει εκείνους τους ανθρώπους που θα έχουν απελευθερώσει τις συνειδήσεις τους πριν πολεμήσουν για την δημιουργία ενός άλλου κόσμου. Προϋποθέτει την αποδόμηση όλων των εξουσιαστικών στερεοτύπων που έχουν διαμορφώσει το σημερινό κοινωνικό μοντέλο καταπιεστών και καταπιεζόμενων. Η ελευθεριακή εκπαίδευση σήμερα δεν είναι αναγκαία μόνο για παιδιά αλλά και για ενήλικες, καθώς για να σπάσει το τείχος του κυρίαρχου συστήματος εκμετάλλευσης και καταπίεσης, οφείλουμε στο παρόν και στο μέλλον, να μην είμαστε τα τούβλα που το χτίζουν. Δεν θεωρούμε πως τα παραπάνω αφορούν μια διαδικασία ατομικής μόνο προσπάθειας, αλλά μία συλλογική διαδρομή αλληλεγγύης, ισότητας, συντροφικότητας, όπου παίρνουμε δύναμη ο ένας από την άλλη, μέχρι να διαλυθεί ο ζόφος της κυριαρχίας και της πατριαρχίας.